

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.054>
УДК 027.54(477-25) НБУВ: 025.177 «19»: 930.2

Людмила Гутник,

<https://orcid.org/0000-0001-7672-7802>,
наукова співробітниця,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: gutl@ukr.net

Тетяна Галькевич,

<https://orcid.org/0000-0003-2723-5662>,
молодша наукова співробітниця,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: galtano@ukr.net

Зібрання видових поштових листівок 1920–1930-х років із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: тематичний склад, інформаційний потенціал

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні та детальному аналізі масиву видових поштових листівок першої третини ХХ ст., що презентують містобудівне, архітектурне, ландшафтне, соціальне середовище населених пунктів України, як допоміжних документальних джерел для історичних, краєзнавчих, культурологічних наукових розвідок. Цей документальний пласт є частиною унікального за тематичним складом зібрання поштівки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яке почало формуватися ще у 1920-х роках і є на сьогодні одним з найбільших в Україні за обсягом. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні комплексу методів візуального, порівняльно-історичного, хронологічного, інформаційного аналізів. **Наукова новизна** полягає у розширенні інформації про зібрання видових листівок з фондів НБУВ та введенні в науковий обіг даного різновиду аркушевих документів 1918–1939 років як недостатньо вивчених на сьогодні іконографічних джерел. **У висновках** констатовано, що видові листівки є вагомими іконографічними документами пізнання минулого, джерелами з історії поштової, видавничої справи, фотомистецтва. Наголошено на можливості використання цієї групи видань у різнобічному вивченні архітектурної та монументальної спадщини окремих регіонів України.

К л ю ч о в і с л о в а: філокартія, філокартичне зібрання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видові листівки з архітектурної тематики, видавництва України, фотомітці 1920–1930-х років.

Актуальність теми дослідження. Серед перспективних досліджень, що здійснюються нині фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), є вивчення зібрань та колекцій спеціалізованих фондів як таких, що становлять допоміжний науково-дослідницький ресурс для подальших наукових студій. До таких зібрань можна віднести й масив

видових поштових листівок першої третини ХХ ст., який є на сьогодні маловивченим та недостатньо висвітленим. Саме це й визначає актуальність дослідження видових поштових листівок як вагомих візуальних джерел.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження листівок здебільшого охоплюють період кінця ХІХ – початку ХХ ст. Натомість листівкам подальших десятиліть присвячено незначну кількість публікацій, переважно це альбоми-каталоги приватних зібрань та науково-популярні статті. Зокрема, лише у декількох абзацах видання І. В. Бугаєвича «Українські листівки та філокартія» [3] подано відомості й про фотонатурні видові листівки 1920–1930-х років. Слід згадати також багатоілюстрований альбом-каталог «Україна у старій листівці» [8], в якому представлено понад 600 листівок з видами населених пунктів. Утім, видові листівки періоду, що досліджується, презентовані у цьому виданні епізодично. Каталог поштових листівок із приватних зібрань Г. М. Киркача і О. Й. Духіна [14] дає змогу сформулювати уявлення про первісний вигляд Святогірської обителі над Сіверським Дінцем (нині Донецька область) та подальшу трансформацію комплексу в 1920–1930-х років. В альбомі А. Прибеги [13], що висвітлює життя Києва напередодні Другої світової війни, цінними є інформаційні примітки стосовно архітектурних об'єктів та історичних пам'яток, які розміщені поряд із зображеннями листівок. Існує також невелика кількість сучасних електронних, здебільшого науково-публіцистичних, статей так чи інакше присвячених видовим поштовим листівкам означеного нами періоду. Цієї ж теми торкається і стаття Ю. Любарова «Николаевские открытки – 4» [11], в якій подано огляд листівок з краєвидами Миколаєва, виданих у 20–40-ті роки минулого століття. У публікації В. Акимченкова [1] визначається роль та місце візуальних документів у джерелознавчих дослідженнях. Зокрема, автором зроблено спробу осмислити соціокультурний феномен і значення в історичних дослідженнях радянської видової листівки на прикладі поштових карток, що видавалися у 20–30-ті роки ХХ ст. Севастопольським музейним об'єднанням.

Метою дослідження є детальний аналіз частини зібрання українських поштових листівок із фондів НБУВ, яке презентує фотонатурні поштівки першої третини ХХ ст., зокрема, визначення тематичного складу та інформаційного потенціалу, а також виокремлення особливостей виготовлення та видання цього різновиду друкованої продукції.

Виклад основного матеріалу. Роль і місце видових листівок, виданих за царату, широко висвітлювались у численних публікаціях. Свідченням цього є видання ілюстрованих альбомів і низки каталогів, безліч публікацій наукового і науково-популярного характеру та розміщення електронних баз даних на сайтах бібліотек. Натомість листівки 20–30 років ХХ ст. потребують більш ретельного дослідження, оскільки на сьогодні маємо обмаль розвідок і ґрунтовних статей. Це підтверджує те, що означені візуальні документи недостатньо залучені в орбіту наукових студій. Завдяки невеликій тиражності багато з них дійшли до нашого часу і несуть важливу інформацію про так званий міжвоєнний період.

У вивченні розвою ландшафтного та архітектурного середовищ міст, сіл, селищ, зокрема архітектурної історії їх окремих пам'яток, поряд з письмовими та візуальними джерелами своє належне місце займають видові поштові листівки, присвячені окремим населеним пунктам. У зібранні НБУВ цей своєрідний архів малоформатних аркушевих образотворчих видань, який презентує архітектурну, забудовну спадщину України з кінця XIX ст., надає можливість візуально дослідити історію, стан, розвиток урбаністичної культури регіонів України в різні історичні відтинки. Поглиблене дослідження філокартичного зібрання НБУВ зумовило необхідність комплексного вивчення масиву видових листівок 1920–1930-х років, яких налічується близько 600 одиниць зберігання. За сюжетно-тематичним спрямуванням цю збірку умовно можна поділити за такими рубриками: загальні панорами; вулиці, площі, майдани; окремі споруди (житлові, адміністративні будівлі, промислові об'єкти, інженерні споруди, заклади культури й відпочинку, навчальні заклади); сади та парки; пам'ятники й монументи. Інформаційний потенціал, закладений у цій групі листівок, дає змогу надати користувачам візуальний документальний ресурс для вивчення архітектурної спадщини, простежити подальший розвиток видових листівок, отримати важливі дані про видавництва, друкарні, типографії, які займалися їх випуском; відомості про фотографів, які зафіксували у візуальних образах унікальну інформацію для наступних поколінь.

Після встановлення більшовицької влади в Україні «новий лад» започаткував корінну перебудову в усіх сферах суспільного життя, зумовив зміни в ідеології, культурній політиці тогочасної, так званої пролетарської держави. Принагідно нагадаємо, ще з часів античності війни та революції супроводжуються захопленням територій, зміною політичних режимів, ідеології, вони утверджують систему цінностей влади, що перемогла, викликають кардинальні зміни й трансформації просторового середовища. Не став винятком і жовтневий переворот 1917-го. Більшовики, монополізувавши владу, диктували власне бачення міського простору в стилі нової радянської символіки. Становлення цієї системи та запровадження нової символіки, що повинна була відігравати певну пропагандистську роль, виразно прослідковується й на листівках 1920–1930-х років.

Приступаючи до розгляду видових листівок даного періоду, звернемо увагу на випущений за часів української державності цикл серій поштових видань Якова Оренштайна. Його видавництво «Галицька накладня» у співпраці з видавничим товариством «Друкар» у 1919–1920 рр. випустило цілу низку серій листівок «Українське мистецтво», що були надруковані з кліше відомого мистецтвознавця К. В. Широцького. У НБУВ зберігаються всі 13 серій означеного циклу за теми української історії, архітектури і мистецтва. Добірка «Будівництво цивільне» включає 15 листівок із видами пам'яток української архітектури XVI–XVIII ст. Особливо цінними поміж поштівків цієї серії є ті, на яких відтворено будівлі, що не збереглися дотепер, зокрема, будинок у Коростишеві на Волині, ратуша XVIII ст. у м. Марківцях Ямпільського повіту на Поділлі, дерев'яна караїмська кенаса в Луцьку [16]. Після поразки Української революції 1917–1921 рр., коли переваж-

на частина території України опинилася під владою більшовицького режиму, підприємство та книгарню Я. Оренштайна було повністю знищено. Отож, друге повторне видання цієї добірки листівок вийшло друком 1923 р. вже у видавництві «Українська накладня» у Німеччині.

Цілком зрозуміло, що видані в Україні листівки 1920–1930-х років створювалися в контексті вже нових завдань із чітко визначеними та соціально й культурно орієнтованими політичними цілями. Вони підпорядковувалися головній і єдиній на той час державній ідеології, спрямованій на виховання гідних будівників соціалізму. Дореволюційні видавничі заклади, друкарні були реквізовані й націоналізовані владою. Тепер вони мали форму переважно державної власності, хоча деякий час ще існували й кооперативні та приватні видавництва. З метою посиленого контролю 1922 р. було створено цензурну установу – Головне управління з питань літератури і видавництв (Головліт), до повноважень якого входив попередній перегляд видавничої продукції та надання дозволу на її друк. Таку позначку Головліту (Окрліт) зустрічаємо на зворотньому боці листівок, де розміщено й номери дозволу на їх видання. До випуску листівок почали долучатися новостворені видавництва та об'єднання – державні, партійні, при музеях і громадських організаціях. Так, у зібранні НБУВ наявні поштівки, видані Архітектурним фондом Спілки Радянських архітекторів УРСР, Книжковою фабрикою Партвидаву ЦК КП(б)У, бібліотекою УАН, Київським Екскурсбюро та ін.

Видавництво «Український робітник», яке було створене 1925 р. в результаті злиття кооперативного видавництва «Робітник Донбасу» та профспілкового видавництва «Укрпрофвидав», окрім профільної літератури, випускало продукцію профспілкової та культосвітньої тематики. Серед цього асортименту були й листівки, які висвітлювали діяльність профспілок. Неодноразово випускались цілі серії видових листівок, зокрема, присвячені головній здравниці Донбасу – першому Всеукраїнському будинку відпочинку ім. Артема у Святогорську.

Від середини 1920-х років видавало листівки з краєвидами свого міста харківське видавництво «Контрагентство Друку». Відомі два таких випуски листівок, що виходили тиражем 2000 та 5000 примірників. Друкувались вони в Державній типографії імені І. Федорова та друкарні «Книгоспілка».

Провідні позиції серед видавництв України займало Державне видавництво України (ДВУ), засноване 1919 р. у Харкові. На його базі у 1930 р. створюється Державне видавниче об'єднання України (ДВОУ). У 1930-х роках ДВОУ випустило декілька комплектів листівок «Дніпрельстан» за фотоматеріалами з альбому Д. Яворницького «Дніпрові пороги» [17]. На замовлення фонду Всеукраїнського комітету сприяння Дніпрельстану видавництвом «Коопдрук» також було виготовлено серію листівок під загальним гаслом «Будуймо Дніпрельстан!». Зі свого боку данину «будівництву століття» віддало й спеціалізоване державне видавництво «Мистецтво», засноване 1932 р. у Харкові. Окрім різноманітної друкованої продукції мистецького спрямування, воно випускало й великі масиви видових поштових листівок. Незважаючи на те, що 1935 р. воно було переведене до Києва, впродовж деякого часу певна частина його продукції друкувалася у Харкові.

Сталіно. Дитяча залізниця. Фото С. Шиманського.
Київ: Мистецтво. 1938

Сталіно. Вулиця Артема. Фото С. Шиманського.
Київ: Мистецтво. 1938

Київ. Державний Академічний театр опери і балету.
Фото М. Олеленка. Київ: Мистецтво. 1938

Про це свідчить і текстова інформація на зворотньому боці листівок. Із «Мистецтвом» співпрацювали відомі на той час фотографи – С. Шиманський, К. Лішко, Г. Зайцев, М. Ташкер, В. Токарєв, Б. Левіт та ін. У зібранні поштівок відділу образотворчих мистецтв НБУВ видавництва «Мистецтво» представлено листівками із зображеннями загальних краєвидів та окремих архітектурних об'єктів: новобудов, заводів, палаців піонерів, будинків відпочинку та курортів Ворошиловграда (Луганськ) Бердянська, Дніпропетровська (Дніпро), Житомира, Запоріжжя, Канева, Києва, Миколаєва, Миргорода, Одеси, Полтави, Сталіно (Донецьк), Сум, Харкова, Херсона, Черкас, Чернігова та інших міст.

Починаючи з 30-х років ХХ ст. видові листівки видавалися переважно на основі світлин фото-ілюстраційними фабриками. Цей різновид продукції представлений у фондах НБУВ листівками «Пресфото О. К. Ф. Києва», одеського товариства «Кооп-фото», «Одесполіграфа», «Чорноморської комуни» та ін. Чорнобілі листівки виготовлялися фотографічним способом на фабриці масового фотодруку тресту «Укрфото» та на фото-ілюстраційній фабриці видавництва «Мистецтво». Друкували листівки також 2-га

Держтипографія ім. Леніна в Одесі, друкарня з досить поширеною на той час назвою «Червоний Друк» і «Харківська школа друкарського діла ім. А. Багинського», яка виконувала замовлення різних видавництв та організацій.

За короткий термін свого існування Всеукраїнське театральне й кінофотовидавництво «Укртеакіновидав», окрім профільної літератури, випустило сотні поштових листівок із зображенням зарубіжних і українських акторів театру й кіно. «Укртеакіновидав» також випускав листівки з видами Києва. У зібранні НБУВ є поштові картки з двох окремих випусків, у яких різняться оформлення звороту. На одних вказано рік видання (1932) та зазначено видавництво, на інших, окрім видавництва, зазначено московську друкарню та обсяг тиражу (15000 примірників), проте рік видання відсутній.

На землях нинішньої України, які до 1939 р. не перебували під владою радянської держави, видавати поштові листівки продовжували місцеві приватні власники магазинів, книгарень: М. Fränkel (Чортків), J. Egit (Борислав), J. Sadowski (Трускавець), а також видавництва: «Wydawnictwo kart artystycznych D. Grunda», «Książnica Atlas» у Львові, «Współczesna sztuka» в Перемишлі, «Sztuka» у Кракові. Невелика добірка листівок цих видавництв 1918–1939 рр. із зібрання НБУВ репрезентує види Борислава, Дрогобича, Львова, Станіслава (нині Івано-Франківськ), Трускавця, Чорткова.

Вважаємо за доцільне окреслити коло авторів, фото яких репродуковано на листівках зібрання, та презентувати їх творчий доробок. Варто зауважити, що зі встановленням радянської влади у 1920-х роках більшість фотографічних закладів залишалися у приватній власності. Істотно їх поменшало у 1930-х роках, хоча й збереглася певна кількість приватних ательє та артілей [15].

Розуміючи важливу роль фотографії як інструмента нової ідеології, фотомитців почали брати на державну службу. Це були справжні майстри фотографії, широковідомі ще до революційних подій, а деякі з них ще й мали художню освіту. Так, відомий кримський фотограф Василь Никандрович Сокорнов після ліквідації приватних фотозакладів працював у щойно створеному державному видавництві «Кримвидав». Світлини фотомитця досить часто використовувалися на листівках, які випускалися видавництвом великими тиражами. Розроблення фірмового логотипа видавничого закладу також належить В. Сокорнову, який за символічний гонорар продав державі права на свої оригінальні фотографії, а власну колекцію із 1300 негативів передав на початку 1930-х років «Кримвидаву» [2].

Після націоналізації фотоательє продовжував працювати фотографом та завідувачем фотосекції підрозділу мистецтв Чернігівської губернії неперевершений майстер своєї справи фотограф Володимир Юхимович Гольдфайн, який у дореволюційні часи мав власне фотоательє у Чернігові та займався портретною, пейзажною, архітектурною, репортажною зйомкою [9].

Відомо, що у 1920–1930-х роках у країні поширювалися фотоаматорські гуртки, влаштовувалися виставки фотографій. Із учасників таких виставок зазвичай набиралися фоторепортери для періодичних видань. З них також постала ціла

когорта фотографів, світлини яких часто ставали основою для листівок, у тому числі й географічної тематики.

Серед таких майстрів фотосправи слід назвати легендарного фотографа Сергія Гавриловича Шиманського, листівок із світлинами якого налічується у бібліотечному зібранні найбільше. У 1924–1925 рр. він працював фотокореспондентом Укрфототреста, брав участь в Українській науковій експедиції в Центральній Тянь-Шань, був позаштатним фотокореспондентом журналу «СССР на стройке», ТАСС. Його матеріали публікувались у багатьох виданнях тогочасного Радянського Союзу. З 1935 р. фотограф долучається до діяльності видавництва «Мистецтво», зокрема, готує фотоальбом «Київ» [4]. Водночас видавались й листівки з його світлинами, що випускались фото-ілюстративною фабрикою цього видавництва. У філокартичному зібранні відділу образотворчих мистецтв НБУВ зберігається 139 листівок із його світлинами періоду 1937–1939 рр. На окремих листівках С. Шиманський зазначений також як редактор видання. Під час відряджень по різних містах фотограф фіксував на плівку архітектурні, промислові об'єкти міст, клуби, готелі, адміністративні установи, парки культури й відпочинку, проспекти, вулиці, пам'ятники, палаци піонерів у Києві, Запоріжжі, Маріуполі, Бердянську, Сталіно (нині – Донецьк), Харкові, Черкасах, Каневі. Роботи С. Шиманського публікувались у серії «Архітектурні пам'ятки у художній фотографії», видавались цілі набори видових листівок зі світлинами майстра. Як до репортажних, так і до видових світлин С. Шиманського можна віднести фотозображення місць пам'яті, відтворених на листівках серії «Слідами героїв Трипілля».

Одним із провідних фотожурналістів свого часу був Яків Борисович Давідзон. Працюючи столяром на меблевій фабриці у Києві, захопився фотографією, яка стала професією його подальшого життя. Стартовими у кар'єрі фотографа були знімки, зроблені ним на виборчій дільниці заводу «Ленінська кузня» 1937 р. Одну з цих світлин було надруковано у вечірній газеті, й відтоді він стає її позаштатним фотокореспондентом. Майстер працює у газеті «Колгоспник України», у фотохроніці Радіотелеграфного агентства УРСР, газеті «За Радянську Україну», по війні – фотокореспондентом газети «Радянська Україна». Яків

Київ. Будинок урядових установ. Фото Я. Давідзона. Київ: Укрфото. Початок 1930-х рр.

Давідзон є автором великої кількості унікальних фотопортретів, репортажних зйомок, фотоальбомів. За його світлинами видавались також листівки архітектурної тематики, але в більшості своїй у повоєнні роки. У фондах НБУВ зберігається унікальна листівка, присвячена Києву, що належить до періоду ранньої творчості майстра, а саме початку 1930-х років.

Багато видових фотографій Львова та інших міст, які були репродуковані на листівках – доробок відомого львівського фотографа, філолога, викладача Адама Амбросія Ленкевича. Займатися фотографією він почав у 1921 р., з часом запровадив курси фотосправи, очолив Львівське фотографічне товариство. Світлини фотомитця представлені у зібранні НБУВ листівками з видами Дрогобича, Львова 1938–1939 рр. видання. У 1941 р. Адам Ленкевич був арештований і розстріляний НКВС [5].

У зібранні НБУВ 1920–1930-х років також представлені репродуковані на листівках світлини, створені фотографами К. Бабкіним, Бражніковим, М. Гельфгатом, О. Гуцалом, Г. Зайцевим, Н. Коллі та О. Дмитрієвим, Е. Ланським, Б. Левітом, Н. Лернером, К. Лішком, М. Олеленком, Ф. Петровим, С. Пучковим, Ц. Сіркисом, С. Степановим, М. Степановим, М. Ташкером, В. Токаревим, М. Черкаським, І. Уманським. Як на той час, так і донині їх світлини вважаються справжніми шедеврами фотомистецтва, хоча митці й були обмежені рамками радянської системи, в якій жили.

Фотографія, як і поштова листівка, була частиною загальної пропаганди, а саме рекламою переваг соціалізму. Це й визначало особливість сюжетно-тематичної складової листівок означеного періоду. На них різнобічно висвітлювалися й пропагувалися досягнення радянської влади, зокрема, індустріальне місто, що динамічно розвивається, масштаби соціалістичного будівництва, праця й відпочинок трудящих, дозвілля молодшого покоління, нове монументальне мистецтво тощо. Таке візуальне наповнення мало на меті презентувати привабливий образ держави. Водночас багато складних і трагічних подій того часу лишилися поза увагою фотомайстрів. Так, до прикладу, за кадром зостався голодомор 1932–1933 рр. в Україні, який супроводжувався безпрецедентною політикою замовчування.

Розглянемо детальніше наявний масив листівок зібрання НБУВ з точки зору тих історичних змін, що відбувалися у період ліквідації «старої» і становлення та розвитку «нової» держави. На початку 1920-х років, із запровадженням нової ідеології, зміни торкнулися практично усіх сфер суспільного, політичного, культурного життя, у тому числі й перейменування назв географічних об'єктів. Якщо на листівках, виданих у період до Першої світової війни, спостерігається увічнення в топоніміці імен представників російського самодержавства та

Дрогобич. Парфіяльний костел.
Фото А. Ленкевича. Львів: Ksiaznica Atlas. 1938

вищих верств суспільства, то за радянських часів на них з'являються топоніми, характерні для нової історичної епохи. Багатьом містам, селам та вулицям було надано нові назви – імена партійних і державних діячів та революційно-комуністичних понять, підтвердження чому знаходимо на листівках: Дніпродзержинськ, Кіровоград, Сталіно, Ворошиловград, Дніпропетровськ, Червоногірськ, Червоноград. Часто вживаний на той час радянський топонім «червоний», який був кольором-символом революції, застосовувався у назвах вулиць, площ, будинків відпочинку, кінотеатрів та парків.

Важливою формою впровадження певної ідеології є «монументальна пропаганда», а її найпершими жертвами при зміні режимів стають пам'ятники та монументи. Так, боротьба з колишніми символами влади почалася зі знесення пам'ятників на честь царів та постатей, що уособлювали владу, і натомість створення нових монументів, які відповідали віянням часу [7].

Почали з'являтися пам'ятники «вождям світового пролетаріату», а також обеліски, пам'ятні колони революційної тематики. Так, у Києві на місці зруйнованого пам'ятника П. А. Столипіну у 1922 р. було зведено монумент Карлу Марксу; замість пам'ятника цареві Олександрю II на Царській (нині – Європейській) площі з'явилася спочатку виготовлена з фанери восьмиметрова фігура червоноармійця, а у 1937-му – статуя «нового вождя» Сталіна (заввишки п'ять метрів) роботи скульптора Г. Пивоварова. Після розвінчання «культу особи» пам'ятник демонтували, залишився тільки постамент – сходи, що ведуть до парку (нині – Хрещатий). В Одесі неодноразово перероблявся пам'ятник цареві Олександрю II, на його місці прилаштували барельєф Карла Маркса, а сам монумент присвятили III Інтернаціоналу. У Миколаєві нова влада замінила «Пам'ятник героям війни 1812 року» на «Пам'ятник героям Сиваша» на спомин про подію Громадянської війни 1920 р., гранітний обеліск прикрасили червоною зіркою, а навколо нього встановили чотири великі чавунні фігури представників робітничо-селянської армії зі схиленими в знак жалоби прапорами. Такий вигляд пам'ятника можна бачити тільки на листівках виданих до 1941 р., оскільки під час Другої світової війни ці тематичні скульптури зникли, їх більше не відновлювали.

Часто зображуваними об'єктами, що відтворювалися на видових листівках 1920–1930-х років, були численні пам'ятники Леніну і Сталіну. Такі погруддя, монументи встановлювались на центральних площах, у парках, скверах, на подвір'ях підприємств і навчальних закладів, вокзалах. На поштівках із зібрання НБУВ – зображення пам'ятника Леніну, закладеного 1926 р. в Житомирі; у Миколаєві – на місці та на п'єдесталі монумента адміралу О. С. Грейгу; різноманітні пам'ятники Леніну були встановлені у колишньому Ворошиловграді, Сумах, Черкасах, Чернігові, на території заводу «Азовсталь» у Маріуполі. Особливою популярністю вирізнявся пам'ятник «Ленін і Сталін у Горках» роботи українських скульпторів Є. І. Белостоцького, Г. Л. Пивоварова, Е. М. Фрідмана. Він відливався в бетоні та у різних варіаціях, з'явився у багатьох містах і селах СРСР наприкінці 1930-х рр. Часто повторюваним сюжетом для листівок були фігури і погруддя Сталіна.

На листівках широко тиражувалися фотозображення новоствореного гіганта – 28-метрової бетонної статуї революціонера Артема, який є чи не єдиним у Європі зразком нового авангардного мистецтва такого розміру в стилі кубізму. Статуя, виконана скульптором І. П. Кавалерідзе і архітектором Г. В. Вербенком, постала 1927 р. в Святих Горах, що над Сіверським Дінцем. Публічна дискусія щодо знесення даного пам'ятника стверджує те, що «Артем» як історичний персонаж підпадає під декомунізацію, однак мистецтвознавці розглядають його як пам'ятник часу або епосі, а не як символ радянської влади. Із мистецької точки зору пам'ятник має високу культурну цінність як зразок унікального художнього стилю та пам'ятка національного значення [12].

Досягненням недовгої за часом політики українізації стало вшанування українських діячів культури. Йдеться, зокрема, про увічнення пам'яті Кобзаря, адже Тарас Шевченко розглядався більшовиками в якості ідейного борця за щастя всіх пригноблених, який потерпав за часів царату. Встановлення пам'ятників Кобзарю мало на меті спростувати тезу про нищення більшовиками української культури, натомість процеси, що відбувалися в Україні у 1930-х рр., свідчили протилежне. Монументальні втілення образу Т. Г. Шевченка, представлені на листівках зібрання НБУВ, це роботи скульпторів І. Кавалерідзе у Сумах, М. Манізера у Харкові. Новаторські форми пам'ятника Т. Г. Шевченку в Сумах можемо побачити на листівці зі світлиною Б. Левіта, яка вийшла 1938 р. у видавництві «Мистецтво». Цей пам'ятник, виготовлений з бетону в стилі кубізму, був встановлений у 1920-х роках та знесений у 1950-х. Даний твір був схожий на інший пам'ятник Шевченку цього ж автора, який стоїть у Полтаві. Серед кращих зразків монументальної Шевченкіани – пам'ятник Тарасу Шевченку у стилі сталінського бароко в Харкові, створений 1935 р. У тому ж році вийшла ціла серія листівок, присвячених цьому пам'ятнику. На них скульптурна композиція подана в окремих деталях і різних ракурсах. Пам'ятник у вигляді своєїрідної архітектурної спіралі, у центрі якої височить постамент з фігурою Тараса Шевченка, а навколо піднімаються на менших постаментах 16 фігур, які за задумом автора символізують людей праці та їхню боротьбу проти пригноблювачів, часто ставав об'єктом для відтворення на листівках, що свідчить про його неабияку популярність. У видавництві «Мистецтво» неодноразово випускалися листівки із зображенням цього багатофігурного монумента. У зібранні НБУВ також зберігаються листівки зі світлинами,

Суми. Пам'ятник Т. Г. Шевченку. Фото Б. Левіта.
Київ: Мистецтво. 1939

Дніпропетровськ. Алея вождів у парку ім. Шевченка.
Фото М. Гельфгата. Харків: Мистецтво. [1937]

Київ. Стадіон «Динамо». Фото [С. Шиманського].
Київ: Мистецтво. [1938]

виконаними фотографами Бражніковим і Уманським.

Серед поширених сюжетів, що використовувалися на листівках, були численні знімки паркової скульптури із образами робітників, колгоспників, спортсменів, солдатів, учнів, піонерів тощо. Таким прикладом можуть слугувати листівки: «Алея вождів у парку ім. Т. Г. Шевченка» міста Дніпропетровська (нині – Дніпро), «Парк культури та відпочинку» у Ворошиловграді (нині – Луганськ). Листівки з виглядом побудованого у 1934 р. у Києві стадіону «Динамо» відтворювали численних фізкультурників – як символ здорового способу життя – виконаних у манері класичної античності. Відомо, що автором жіночих скульптурних композицій був професор Київського художнього інституту Макс Гельман, а моделлю слугувала спортсменка Іраїда Таїрова [4, с. 54].

Листівки з видами місць пам'яті та братських могил загиблих за радянську владу також є документальним підтвердженням відповідної версії історії. У більшості випадків це були колони чи стели, увінчані зіркою та написами.

Неодноразово тиражувались на листівках місця бойових дій так званої Трипільської трагедії 1919 р. Зокрема, у 1937–1938 рр. у видавництві «Мистецтво» виходили цілі серії поштівків, на яких відтворено трагічні події, що відбувалися у селах Обухівського району Київської області. Так створювалися міфи та встановлювалися меморіали, які здебільшого не відображали правдиво складні й суперечливі реалії тих років. Звичайно, сучасна інтерпретація цієї історії докорінно відрізняється від радянського викладу.

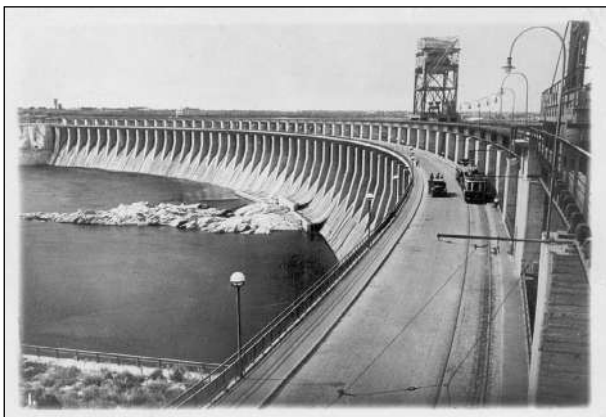
Найбільш широко на видових листівках 1920–1930-х років відтворено архітектурні об'єкти. Порівнюючи їх зображення на поштівках різних історичних часових відтинків, спостерігаємо, що різняться цільове призначення та назви споруд, певні відмінності присутні й в архітектурних формах. Класичним при-

кладом такої трансформації є, наприклад, будинок Миської Думи у Києві. За радянських часів він став губвиконкомом, а на місці постаті архістратиґа Михаїла, який завершував шпиль будівлі, з'явилася велика п'ятикутна зірка. Готель «Метрополь» у Харкові отримав нове революційне ім'я – «Червоний». Будинок Присутствених місць у Харкові, добудований у новому стилі конструктивізму, став будинком Червоної Армії, а будівля Інституту благородних дівиць – гуртожитком, згодом Педагогічним інститутом. У будинку Дворянського зібрання в часи, коли Харків був столицею України, містився Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет, пізніше – Будинок піонерів.

Загальна індустріалізація, курс на прискорене соціалістичне будівництво супроводжувалися активним інформаційним забезпеченням. То ж не випадково, тематика соціалістичного будівництва була однією з широко представлених на листівках. Такі поштівки, в яких використовувалася індустріальна фотографія, повинні були стати видимим втіленням успіхів радянської держави.

Найбільш визначною подією в радянській промисловій архітектурі була побудова Дніпрогесу (1927–1932 рр.) – символу індустріальної могутності СРСР. Цей гігантський комплекс, створений у монументальних формах конструктивізму, знаходить всебічне відображення у листівках. Видавалися як окремі листівки, так і цілі серії означеної тематики.

Масштабну новобудову того часу – Миколаївський портовий елеватор, який був одним із найбільших у Європі, відтворено на листівці видавництва «Мистецтво». На листівках цього ж видавництва другої половини 1930-х років – світліни інших промислових об'єктів – заводу ім. Петровського у Дніпропетровську, заводу ім. Дзержинського у Дніпродзержинську, алюмінієвого та металургійного заводів у

Запоріжжя. Дніпрогес. Фото С. Шиманського.
Київ: Мистецтво. [1938]

Миколаїв. Елеватор. Фото С. Степанова.
Харків: Мистецтво. [1937]

Запоріжжя. Домни металургійного заводу.
 Фото С. Шиманського.
 Харків: Мистецтво. [1938]

Запоріжжі, заводу «Азовсталь» у Маріуполі, консервного заводу ім. Сталіна в Херсоні, цукрового заводу в Черкасах.

Одночасно з промисловою базою проектувалися і міста, які повинні були її обслуговувати. Поява проєктів соцістечок у СРСР на межі 1920–1930-х років свідчила про намагання влади створити середовище для проживання «нової людини», позбавленої стереотипів минулого. Під пильним оком партії й держави опинилися всі сфери життя людини [10]. Житлові будівлі у соцістечках поєднувалися з будівлями громадського призначення. На жаль, у більшості випадків первинні проєкти соцістечок украй рідко втілювалися в життя, оскільки вони зазнавали змін у процесі будівництва. Одним із найбільш відомих тогочасних проєктів стало будівництво соцістечка Великого Запоріжжя для поселення

працівників Дніпрогесу та підприємств важкої промисловості, які зводилися у рамках індустріалізації. Показовим прикладом цього є світлини Б. Левіта і С. Шиманського, що стали основою листівок, присвячених Запоріжжю. Всіляко популяризувалися на листівках і нові форми відпочинку, де людина мала проводити дозвілля у колективі. На світлинах – крім будинків відпочинку для трудящих, будинків піонерів, шкіл, дитячих садочків, стадіонів, наймасовіші споруди такі, як робітничі клуби, палаци культури, спортивні установи, наукові інститути тощо. Серед відомих світлин споруд, що неодноразово репродукувалися на листівках – зображення, виконаних за проєктами О. Дмитрієва в архітектурних формах конструктивізму Палацу робітника в Харкові (нині – Палац культури залізничників), спорудженого у 1928–1932-х рр., Палацу культури імені В. І. Леніна (нині – Палац культури металургів) у тогочасному Сталіно, побудованого 1929 р.

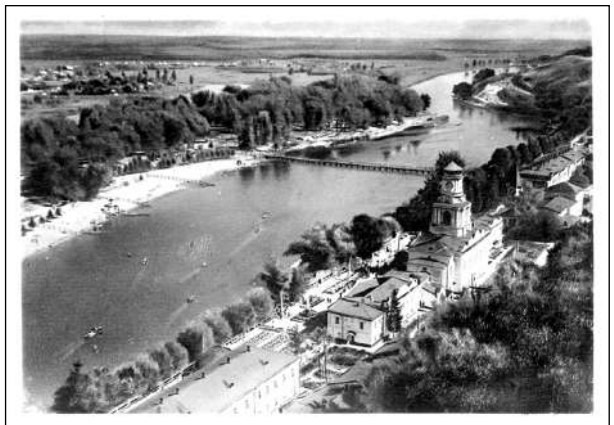
Розвиток нового стильового напрямку – конструктивізму, що був характерний для забудови 1920-х років, спостерігаємо й на фотолистівках авторства К. Бабкіна і Н. Коллі, на яких – всесвітньовідомі харківські комплекси, призначені для тодішньої радянської управлінської еліти – Держпром і Дім Проєктів. Держпром був споруджений з монолітного залізобетону в рекордні терміни – з 1925-го по 1928-й р. за проєктом С. Серафимова у співавторстві з М. Фельгером і С. Кравцем. Тут розміщувалися наркомати, главки, управління та департаменти. На сьогодні

це єдина з тодішніх харківських висотних будівель, що зберегла свій первісний стиль, хоча й дещо постраждала унаслідок російської агресії 2022 р. Натомість колишній вигляд 14-поверхового гіганта, Будинку Проектів авторства С. Серафимова і М. Зандберг-Серафимової, можемо побачити тільки на листівках, оскільки у роки Другої світової війни будівля зазнала пошкоджень, а після реконструкції кардинально змінила зовнішній вигляд.

Зміни архітектурних стилів та застосування єдиного творчого методу – соціалістичного реалізму у другій половині 1930-х років бачимо на прикладі листівок видання Архітектурного фонду Спілки Радянських Архітекторів зі світлинами новостворених будівель для уряду в Києві. Найбільша у місті адміністративна будівля – Будинок Ради Народних Комісарів УРСР, зведений у стилі класицизму за проектом архітектора І. Фомина у 1936–1938 рр., був першим об'єктом нового адміністративного комплексу на Липках (нині Кабінет Міністрів України). Зразком «української архітектурної класики» є триповерхова будівля Верховної Ради України (архітектор В. Заболотний), споруджена впродовж 1936–1938 рр. Її ми маємо змогу побачити на листівках ще до реконструкції та добудови у 1944–1949 рр. Слід відмітити, що поштівки, видані Архітектурним фондом, вирізняє не лише виняткова якість зображень, а й наявність на зворотньому боці відомостей про рік побудови об'єкта, ім'я архітектора тощо.

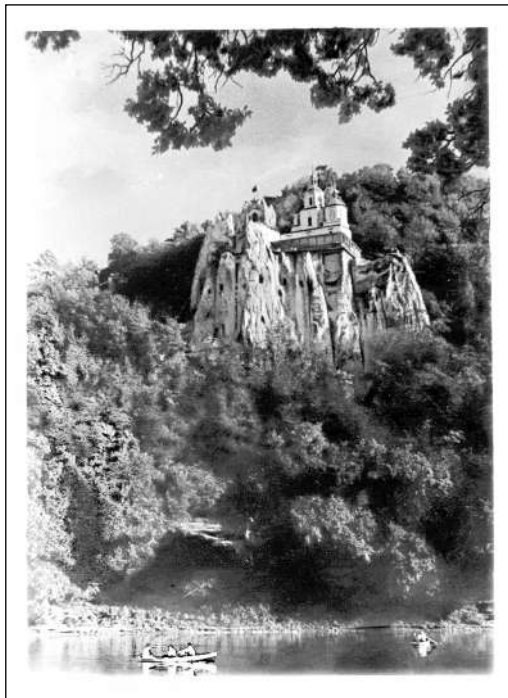
На листівках, випущених видавництвом «Мистецтво» за авторством К. Лішко, відтворено одну з будівель Урядового комплексу – Будинок ЦК КП(б) У (нині – Міністерство закордонних справ), споруджену 1939 р. у стилі сталінського ампіру за проектом архітектора Й. Лангбарда. Із запланованого гігантського ансамблю вдалося реалізувати зведення лише цієї споруди. Як відомо, «грандіозне» будівництво Урядового центру супроводжувалося знесенням історичної забудови міста, видатних пам'яток, зокрема, Трьохсвятительської церкви з дзвіницею та Михайлівського Золотоверхого монастиря. У результаті реалізації великих містобудівних заходів, які розпочалися у 1930-х роках, окрім культових, під різними приводами знищувалися також цивільні споруди, унікальні архітектурні пам'ятки.

Таким чином, вагомими документами стають для дослідників листівки із зображеннями споруд, що були втрачені назавжди, або ж суттєво змінили свій історичний образ унаслідок цілеспрямованої державної політики та воєн. Вони є джерелом цінної візуальної інформації, оскільки містять зображення об'єкта до його руйнації або ж корінної перебудови чи відновлення. Завдячуючи

Святогірськ. Загальний вигляд. Фото М. Гельфгата.
Київ: Мистецтво. 1938

цій групі документів, є можливість оцінити зовнішній вигляд втраченої храмової архітектури, зображення якої зберігають листівки 20–30-х років ХХ ст. Як відомо, у цей період на території тодішніх радянських республік відбувалося викорінення релігійних пережитків, обмеження діяльності церкви, архітектурна спадщина якої для влади не була значущою. Масово закривалися і знищувалися сотні культових споруд: церков, костьолів, синагог, кірх. Окремі з них перетворювалися на склади, комори або ж клуби чи музеї антирелігійного спрямування. Переконливим підтвердженням даного факту є історія старовинного Святогірського монастиря, розташованого на території Донецької області (нині у місті Святогірськ), який було закрито й переобладнано на Перший Всеукраїнський будинок відпочинку ім. Артема. Таке рішення призвело до зникнення деяких унікальних архітектурних пам'яток. Зазнали руйнувань Петропавлівська, Всіхсвятська та Преображенська церкви Святогірського монастиря, а Успенський собор був пристосований під кінотеатр, Покровський храм перероблений на грязелікарню, у Різдваїній церкві влаштовано їдальню, а у колишніх печерних церквах відкрито антирелігійний музей. Змінився і загальний вигляд споруд, які були пов'язані з релігійною символікою. Так, над центральною банею Миколаївської церкви XVII ст. замість хреста замайорів червоний прапор, а над Андріївською каплицею XIX ст. було встановлено велику червону зірку. Зображення Святогірської обителі як суто культової споруди ми можемо бачити на численних листівках зібрання НБУВ, виданих до 1917 р., натомість на поштівках 20–30 років ХХ ст. він постає як Будинок відпочинку на

Святогірськ. Антирелігійний музей.
Фото М. Гельфгата. Київ: Мистецтво. 1938

базі монастиря та закладів приватного курорту графа Г. І. Рібон'єра, розташованих на лівому березі Дінця [6]. На поштових листівках 1920–1930-х років – архітектурні об'єкти, які були втрачені або ж частково пошкоджені в результаті Другої світової війни та російської агресії, починаючи з 2014-го і до повномасштабного вторгнення 2022 р. Факти останніх подій вказують на те, що вдруге відроджений у 1990-х роках Святогірський монастир знову постраждав нині від авіаударів військ РФ. На листівках періоду, що досліджується, виданих «Мистецтвом», постають неушкодженими тогочасні будівлі Міськради, кінотеатру ім. Щорса (нині обласний молодіжний центр) у Чернігові; готелю «Харків», Палацу піонерів і жовтенят (нині Палац дитячої та юнацької творчості), Держпрому, Каразінського університету та інших

споруд у Харкові; зведеного у період 1930-х років промислового гіганта – металургійного комбінату «Азовсталь» у Маріуполі.

Висновки. Таким чином, дослідження й аналіз збірки видових листівок із фондів НБУВ засвідчує, що поштівки, в основі яких лежать документальні світлини, є важливим іконографічним документом пізнання минулого. Завдячуючи їх високій тиражності, було збережено для майбутніх поколінь чималу частину візуальних джерел. Нині сучасник має змогу сформувати уявлення про спадщину, яку ми вже втратили, а також оцінити архітектурно-містобудівну культуру, простежити тенденцію змін окремих вулиць, архітектурних об'єктів до їх реконструкції чи перебудови, прослідкувати особливості повсякденного міського життя тощо. Листівки доповнюють наші знання про розвиток історичних процесів, що відбувалися у тогочасній Україні та справляли безпосередній вплив на архітектурний ландшафт радянських міст, містечок, селищ. Порівняння зображень на видових листівках, випущених у різні роки, дає змогу простежити не лише історію побутування в часопросторі окремих архітектурних споруд або ж цілих ансамблів, серед яких храмові та палацові комплекси, окремі будівлі різного призначення, інженерні об'єкти, пам'ятки меморіальної скульптури, а й прослідкувати типові відмінні особливості міського середовища певного періоду. Вивчаючи листівки комплексно, ми розглядаємо їх і як джерела з історії поштової, видавничої справи, фотомистецтва. Багатогранний інформаційний потенціал цих документів зумовлює, стимулює процеси їх збирання, зберігання та різновекторного ґрунтового дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Акимченков В. Почтовые карточки 20-х – 30-х гг. XX в. Севастопольского музейного объединения как источник для изучения архитектурного наследия Севастополя. *Электронное научное издание «Альманах Пространство и время»*. 2017. Т. 14. Вып. 1: Крымоведение: пространство и время Крыма. URL: <https://www.academia.edu/35461236>.
2. Бекірова Гульнара. Крим, якого більше немає.... *Крим. Реалії*. 2015. 28 лип. URL: <https://ua.krymr.com/a/news/27157579.html>
3. Бугаєвич І. В. Українські листівки та філокартія. Київ : Мистецтво, 1971. 92 с.: іл.
4. Был такой фотограф... С. Шиманский. *Донецкий авторский сайт Е. Ясенова*. 26.01.2016. URL: <http://donjetsk.com/retro/3116-byl-takoy-fotograf-sg-shimanskiy.html>.
5. Гуменний Сергій. Львів Адама Амбросія Ленкевича. *Фотографії старого Львова*. 29.03.2017. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lviv-adama-ambrosiya-lenkevycha/>.
6. Дедов В. Святые горы. От забвения к возрождению. Изд 4-е, перераб. и доп. Донецк : ООО «РА «Ваш имидж», 2012. 220 с.: ил.
7. Декрет про прибирання з майданів та вулиць пам'ятників на пошану царів та їх прислужників. 7 травня 1919 року. *Вісти Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських, і Червоноармійських Депутатів і Виконавчого комітету Київської Ради робітничих Депутатів*. 10 трав. 1919 р. С. 2.
8. Забочень М., Поліщук О., Яцюк В. Україна у старій листівці: альбом-каталог. Київ : Криниця, 2000. [508] с.: іл. (На спомин рідного краю).
9. З історії чернігівської фотографії. *Відділ наукової інформації та бібліографії Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка*. 2023. 24 квіт. URL: http://secinfchounbk.blogspot.com/2020/06/blog-post_30.html.
10. Кузіна К. В. Ідеї усього побуту в архітектурних проектах соціалістичних міст Радянської України. *Нові сторінки історії Донбасу*: зб. ст. Вінниця, 2017. Кн. 26. С. 71–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsid_2017_26_9.

11. Любаров Ю. Николаевские открытки – 4: 1920 – 40-е годы. *Виртуальный музей Николаева*. 27.01.2017. URL: <http://muzey.mk.ua/2017/01/27/>.
12. Почему памятник Артему нельзя сносить? Объясняет директор Святогорского заповедника Светлана Шарабан. *Свої. City*. 2018. 24 листоп. URL: <https://svoi.city/articles/18685/pochemu-pamyatnik-artemu-nelzya-snosit-obyasnyayet-direktor-svyatogorskogo-zapovednika-svetlana-sharaban>.
13. Прибега А. Київ 1930-х років у листівках видавництва «Мистецтво». Київ : Мистецтво, 2020. 144 с.: іл.
14. Святі гори: Каталог поштових листівок XIX–XX ст. (Зібрання Г. М. Киркача, О. Й. Духіна, КЗ «Державний історико-архітектурний заповідник у м. Святогірську»). Вид. 2-ге, доповн. Держ. іст.-архітектур. заповідник у м. Святогірську; упоряд. В. М. Дєдов; авт. тексту: О. Й. Духін, В. М. Дєдов, Г. М. Киркач. Донецьк : Схід. видавн. Дім, 2013. 115 с.: іл.
15. Трачун А. История украинской фотографии XIX–XX века. Київ : Балтія Друк, 2014. 256 с.
16. Фоменко Д., Цинковська І., Юхимець Г. Аркушеві образотворчі видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1904–1923): Бібліогр. покажч.; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2002. 189 с.
17. Яворницький Д. Дніпрові пороги: альбом фотографій з географічно-історичним нарисом. Харків : Держ. вид-во України, 1928. 80 с., [22] арк. іл.

References

1. Akimchenkov, V. (2017). Pochtovyie kartochki 20-h–30-h gg. XX v. Sevastopolskogo muzeinogo obiedinenia kak istochnik dlia izucheniia arkhitekturnogo naslediiia Sevastopolia [Postcards of the 20s–30s. 20th century Sevastopol Museum Association as a source for studying the architectural heritage of Sevastopol]. In *Elektronnoe nauchnoe izdanie "Almanakh Prostranstvo i Vremia"*. (Vol. 14. Iss. 1): Krymovedenie: prostranstvo i vremia Kryma. Retrieved from <https://www.academia.edu/35461236>. [In Russian].
2. Bekirova, G. (2015). Krym, yakoho bilshe nemaie... [Crimea, which no longer exists...]. *Krym. Realii*. Retrieved from <https://ua.krymr.com/a/news/27157579.html>. [In Ukrainian].
3. Buhaievych, I. B. (1971). Ukrainski lystivky ta filokartia [Ukrainian postcards and filocards]. Kyiv, Ukraine: Mystetstvo. [In Ukrainian].
4. (2016). Byl takoi fotograf... S. Shimanskii [There was such a photographer... S. Shimansky]. *Donetskii avtorskii sait Ye. Yasenova*. Retrieved from <http://donjetsk.com/retro/3116-byl-takoy-fotograf-sg-shimanskiy.html>. [In Russian].
5. Humennyi, S. (2017). Lviv Adama Ambrosiia Lenkevycha [Lviv by Adam Ambrosius Lenkevich]. *Fotografii staroho Lvova*. Retrieved from <https://photo-lviv.in.ua/lviv-adama-ambrosiia-lenkevycha/>. [In Ukrainian].
6. Dedov, V. (2012). Sviatyie gory. Ot zabveniiia k vozrozhdeniiu [Holy Mountains. From oblivion to resurrection]. Donetsk, Ukraine: OOO "RA Vash imidzh". [In Russian].
7. (1919, May). Dekret pro prybyrannia z maidaniv ta vulyts pamiatnykiv na poshanu tsariv ta yikh prysluzhnykiv. 7 travnia 1919 roku [Decree on arranging from the Maidans and the street of monuments to the poshana of the kings and their servants. May 7, 1919]. *Visty Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu Rad Robitnychkykh, Selianskykh, i Chervonoarmiiskyykh Deputativ i Vykonavchoho komitetu Kyivskoi Rady robitnychkykh Deputativ*. (P. 2). [In Ukrainian].
8. Zaboichen, M., Polishchuk, O., & Yatsiuk, V. (2000). Ukraina u starii lystivtsi: albom-kataloh [Ukraine in an old postcard: album-catalogue]. Kyiv, Ukraine: Krynytsia. [In Ukrainian].
9. (2023, April). Z istorii chernihivskoi fotohrafii [From the history of Chernigiv photography]. *Viddil naukovoi informatsii ta bibliografii Chernihivskoi OUNB im. V. H. Korolenka*. Retrieved from http://secinfchounbk.blogspot.com/2020/06/blog-post_30.html. [In Ukrainian].
10. Kuzina K. V. (2017). Idei ususpilnenoho pobutu v arkhitekturnykh proektakh sotsialistychnykh mist Radianskoi Ukrainy [Ideas of socialized life in architectural projects of socialist cities of Soviet Ukraine]. *Novi storinky istorii Donbasu*, 26. Vinnytsia, Ukraine. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsid_2017_26_9. [In Ukrainian].
11. Liubarov, Yu. (2017). Nikolaevskie otkrytki-4: 1920–40-e gody [Nikolaev postcards-4: 1920–40s]. *Virtualnyi muzei Nikolaeva*. Retrieved from <http://muzey.mk.ua/2017/01/27/>. [In Russian].

12. (2018, November). Pochemu pamiatnik Artemu nelzia snosit? Obiasniaet direktor Sviatogorskogo zapovednika Svetlana Sharaban [Why can't Artyom's monument be demolished? Explains the director of the Svyatogorsk reserve Svetlana Sharaban]. *Svoii. City*. Retrieved from <https://svoii.city/articles/18685/pochemu-pamyatnik-artemu-nelzya-snosit-obyasnyaet-direktor-svyatogorskogo-zapovednika-svetlana-sharaban>. [In Russian].

13. Prybieha, A. (2013). Kyiv 1930-kh rokiv u lystivkakh vydavnytstva "Mystetstvo" [Kyiv of 1930th in the postcards of publishing house "Mystetstvo"]. Kyiv, Ukraine: Mystetstvo. [In Ukrainian].

14. Dukhin, O. Y., & Kyrkach, H. M. (2013). Sviati hory: Katalog poshtovykh lystivok XIX–XX st. (Zibrannia H. M. Kyrkacha, O. Y. Dukhina, KZ "Derzhavnyi istoryko-arkhitekturnyi zapovidnyk u m. Sviatohirsku" [Saints of mountain: Catalogue of postcards of 19th–20th centuries (Collection of H. M. Kyrkacha, O. Y. Dukhina, "State historical and architectural reserve in Sviatohirsku")]). Donetsk, Ukraine: Skhidnyi vydavnychiy dim. [In Ukrainian].

15. Trachun, A. (2014). Istoriiia ukrainskoi fotografii XIX–XX veka. [The history of Ukrainian photography in the 19th–20th centuries]. Kiev, Ukraine: Baltiia Druk. [In Russian].

16. Fomenko, D., Tsynkovska, I., & Yukhymets, H. (2002). Arkushevi obrazotvorchi vydannia u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1904–1923): bibliohr. pokazhch. [Sheet graphic editions in the funds of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine (1904–1923: the Bibliographic index)]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

17. Yavornytskyi, D. (1928). Dniprovi porohy: albom fotohrafii z heohrafichno-istorychnym narysom [Dnieper rapids: a photo album with a geographical and historical sketch]. Kharkiv, Ukraine: Derzhavne vyd-vo Ukrainy. [In Ukrainian].

Liudmyla Hutnyk,

<https://orcid.org/0000-0001-7672-7802>,

Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Tetiana Galkevich,

<https://orcid.org/0000-0003-2723-5662>,

Junior Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**COLLECTION OF VIEW POSTCARDS FROM THE 1920S – 1930S
FROM THE FONDS V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE:
THEMATIC COMPOSITION, INFORMATION POTENTIAL**

The purpose of the research is to comprehensively study and and detailed analysis the array of view postcards of the first third of the 20th century, which represent the urban planning, architectural, landscape, and social environment of Ukrainian settlements, as auxiliary documentary sources for historical, local history, and cultural studies. This documentary layer is a part of the unique thematic collection of postcards of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, which began to be formed in the 1920s and is currently one of the largest in Ukraine in terms of volume.

The research methodology is based on the use of a set of methods of visual, comparative historical, chronological, and information analysis. **The scientific novelty and relevance** of the research topic is the expansion of information about the collection of species postcards from the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine funds and the introduction of this type of sheet documents of 1918–1939 into scientific circulation as insufficiently studied iconographic sources.

Conclusions state that view postcards are significant iconographic documents of knowledge of the past, sources of the history of postal, publishing, and photographic art. The possibility of using this group of publications in a comprehensive study of the architectural and monumental heritage of certain regions of Ukraine is emphasized.

К е у в о р д с : philocard, philocard collection of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, view postcards on architectural subjects, Ukrainian publishing houses, photographers of the 1920s and 1930s.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

3, Holosiivskiy ave. Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: gutl@ukr.net

e-mail: galtano@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 14.04.2023 р.